

נחמות ישעיהו

הרב שמחה חדש

ליישב על הלב את מה שקרה, אם ע"י הסבר סיבתי, או ע"י נתינת משמעות חדשה למה שקרה. ואכן כשמדייקים בלשון המקרא, נמצא כי 'נחמה' בכל מקום עניינה סוג של חרטה. ולפי מה שנתבאר מובן, שהחרטה האמורה בנחמה היא שאדם חוזר בו מצורת ההסתכלות הקודמת שהייתה לו, ולנוכח ההבנה שנתחדשה לו מכח הנחמה הוא מסתכל על המציאות מחדש, ועל-ידי כך מוצא מזור לתחלואיו ולחוסר היכולת שהייתה לו להתמודד עם המציאות. ומכאן נבוא לראות כיצד ניחם ישעיהו את בני ישראל.

ההפטרה הראשונה בהפטרות הנחמה היא 'נחמו נחמו עמי'. בתחילת הנבואה אומר ישעיהו - 'כי מלאה צבאה כי נראה עוונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה' (ב) (3). בפשטות, משמעות הפסוק היא שכבר קיבלו בני ישראל עונש די והותר, וממילא נרצה עונם, ולכן 'מלאה צבאה' משמעו 'עתידה דתיתמלי מעם גלוותהא' כפרש"י בשם ת"י. אולם לפרוש זה עולה השאלה - אם בזמן ישעיהו כבר קיבלנו עונש כפלים ככל חטאתינו, מדוע המשכנו לקבל עונשים במשך עוד 2,500 שנה? מאי אית לך למימר, לעתיד לבוא קאמר, דהיינו שיום יבוא אחר שיקבלו בני ישראל עונש כפלים ככל חטאתם, אז ירצה עונם, ואז ימלא צבאם - וכי נחמה היא זו? אם סברו בני ישראל שיקבלו עונש על כל חטאתיהם, בא ישעיהו ובישר להם שיקבלו כפלים? והרי אפילו לא אמר להם מתי יבא אותו יום. ומה חידש ישעיהו שלא ידעו עד כה? הרי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישיר הוא, ופשיטא שאחר שיבואו על עונשם, שוב לא מגיע להם עונש נוסף. ומדוע לא ימלא צבאם?

בהפטרה השנייה מהפטרות הנחמה, אומר ישעיהו "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה" (ב) (6), ודרשו בגמ' סנהדרין קה. - "אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום, אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא - לך אמור להן אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו", והתשובה מבוארת בספרי פרשת שלח (פסיקס קט"ו) - "אמר להם - הרי עבד שמכרו רבו על מנת לחזור, שמא יצא חוץ לרשותו" [אמנם הספרי מדבר על יחזקאל ולא

בשבועות אלו אנו קוראים בהפטרה את נחמות ישעיהו. ויש להבין מהי נחמה, ומדוע יש בה צורך, עד שקרוב לחצי מספר ישעיהו מוקדש לנחמות. והנה בנוהג שבעולם, מי שמת אחד מקרוביו, באים מכריו לנחמו, חלקם מספרים סיפורים וחלקם מוכנים לשמוע סיפורים. ואמנם נוהג זה חולק כבוד לנפטר ומביע השתתפות בצערו של האבל, וגם מקל מעליו את הצער, אך אין כאן אבחנה אמיתית של נחמה, שהרי מה שחסר לא הושלם כלל, אלא נשכח מעט ותו לא. כמו-כן בנוהג שבעולם, כשילד מקבל מכה ובוכה, אמו נותנת לו סוכריה ובזה היא מנחמת אותו. וגם בזה אין משמעות של נחמה, אלא השכחת הצער ע"י נתינת משהו כפיצוי. ומהי א"כ נחמה אמיתית?

מצינו באיוב שבאו שלשת רעיו לנחמו. ובמה ניחמוהו? לא הבטיחו לו שהעתיד יהיה יותר טוב, ולא אמרו לו שלא נורא מה שקרה, אלא ניסו להסביר לו מדוע קרה כל זה. ונשאלת השאלה, מה נחמה יש בזה? אמנם נראה מדברי איוב, שדבר זה - המבוכה בשאלה מדוע קרה לו מה שקרה - הוא שהפריע לו, ולכן בזה ניחמוהו. וביתר ביאור, כאשר קורה לאדם אסון, ואין מיושב לו מדוע ואיך קרה כדבר הזה, חסר לו הכח להתמודד עם מה שקרה, משום שהוא אינו מקבל זאת כחלק מהמציאות, שהרי הדבר אינו מתישב עם הכללים הרגילים של המציאות. אבל כאשר הוא מביין היטב מה קרה, מה המשמעות של זה, מדוע ואיך קרה - אז הכל מיושב לו, שכן הוא יודע איזו משבצת תופס המקרה הזה בתוך המציאות הכללית, ואז הוא יכול להתמודד עם זה. ומכאן נלמד בנין אב לכל נחמה, שעניינה הוא

אם בזמן ישעיהו כבר קיבלנו עונש כפלים ככל חטאתינו, מדוע המשכנו לקבל עונשים במשך עוד 2,500 שנה? מאי אית לך למימר, לעתיד לבוא קאמר, דהיינו שיום יבוא אחר שיקבלו בני ישראל עונש כפלים ככל חטאתם, אז ירצה עונם, ואז ימלא צבאם - וכי נחמה היא זו? אם סברו בני ישראל שיקבלו עונש על כל חטאתיהם, בא ישעיהו ובישר להם שיקבלו כפלים?

המצוות, ולכן בפרשות תוכחה - בין בתורה בין בנביאים - מוזכר שבני ישראל הפרו את הברית. ברית זו אינה רק הבטחה של עם ישראל שיקיימו את המצוות, אלא ברית היא מערכת יחסים דו-צדדית, שבמסגרתה ה' הוא לנו לאלהים, ואנו לו לעם, כמפורש בריש פרשת נצבים - 'לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך כרת עמך היום. למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים' (שם כ"ט ו"ב-ט"ג).

מערכת זו כוללת בתוכה זכויות וחובות. הברית נכרתה עם כל עם ישראל כעם אחד, ולא עם כל יחיד ויחיד, כמפורש בכל המקומות בהם מוזכרת הברית. תחילת קיום הברית התרחשה ביציאת מצרים, כמפורש בפרשת בחוקותי - 'וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני ה'' (כ"ז מ"ט).

יציאת מצרים עניינה הוא תחילת הדרך לארץ-ישראל, כמפורש במקומות רבים בתורה לאין מספר. וכן נכרתה ברית זו לראשונה עם אברהם אבינו בין הבתרים - 'ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת' (בראשית ט"ז י"ח). כמריכין מצינו לאחר מכן, כשציווהו ה' על המילה, אמר לו - 'והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך. ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים' (י"ז ט"ז-ט"ח). משמעות הדבר היא, שבני ישראל קיימים כעם בצורה מושלמת כאשר הם נמצאים בארץ ישראל, והברית נכרתה כלפי מצב זה, ולא כאשר הם בחו"ל. לכן, כאשר גלו ישראל מארצם, אמרו לישעיהו וליחזקאל - 'עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה - כלום יש לזה על זה כלום', וכפי שבארו הראשונים במסכת שבת פח., שקיבלו את התורה עלי-מנת שיכנסו לארץ ונכנסו לארץ על-מנת שיקיימו את התורה. משמעות הדבר - שהברית כוללת את התורה ואת הארץ, וכשגלו מהארץ והברית אינה קיימת עוד - שוב אין טעם לקיים את המצוות. אמנם תשובתם כבר מפורשת בתורה - 'ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא

על ישעיהו, אבל שניהם נשאלו אותה שאלה, והיינו דאמר להם ישעיהו 'אי זה ספר כריתות אמכם', וכי גירשתיה, וכיון שלא גירשתיה אתם עתידים לחזור. ומכאן אנו מבינים מה חידש ישעיהו - בני ישראל היו סבורים, שאינם עתידים לחזור אף אחר שיקבלו את כל עונשם, ואף אחר שירצה עונשם, ואין זה תוספת עונש שאינו מגיע להם, אלא כך היא המציאות, שעם שנתפזר בין העמים - בדרך הטבע אינו חוזר ומתאחד בארצו. ועל זה הודיע להם ישעיהו, שאחר שיקבלו את כל עונשם, עתידים הם לחזור לירושלים. וכן בכל הפטרות הנחמה - 'קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאהינו' (י"א), 'הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצץ ובנתיך על כתף תנשאנה' (מ"ט כ"ט), 'והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם' (ס"ו), 'כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכוני כי הלך לפניכם ה' ומאספכם אהי ישראל' (ס"ג י"ג), 'כי ימין ושמאל תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו' (נ"ד), 'שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה' (ס"ז), 'עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נס על העמים' (ס"ז י) 'ציינתי פסוק אחד מכל הפטרה, וכמותם רבים באותן הפטרות וכן בשאר נחמות ישעיהו].

ועדיין נותר לבאר מה נחמה היא זו, כי לכאורה אין כאן אלא העמדת בני ישראל על טעותם, שסברו שהם גולים לעולם, וגילה להם הנביא שלא זו התכנית, אלא הם גולים זמניים, אבל על עצם הגלות וכל הרעות הרבות והצרות שנלוו אליה אינו מנחמם כלום. ועוד יש לבאר, מדוע צריך לחזור על חידוש זה פעמים כה רבות ובדברי שכנוע רבים כליכך, כפי שיראה המעיין בישעיהו, שחוזר על אותם דברים לכאורה בצורות שונות, ובתוספת דברי שכנוע רבים.

בן מצינו במדרש - 'רבי חנינא בר פפא אמר - אמרו ישראל לישעיהו - ישעיהו רבינו, תאמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו, א"ל לכל הדורות באתי לנחם, אמר 'אליכם' אין כתיב כאן, אלא 'יאמר אליכם' (ילקוט שמעוני ישעיהו רמ"ב ד"ג נחמו נחמו עמי). ולפי מה שנתבאר, הול"ל איפכא, שאינו מנחם אלא את אותו דור שנבנה ביהמ"ק בימיו, ולא לכל הדורות שלפניהם.

ונראה לבאר, שהנה ה' אלהינו כרת עמנו ברית בחרב" (דברים ס"ג). ומבואר, כי בחורב - הוא הר סיני - לא ציוה אותנו ה' תרי"ג מצוות, אלא כרת עמנו ברית, ובברית זו כלולות כל המצוות. ולכן ספר התורה נקרא 'ספר הברית', והלוחות - 'לוחות הברית', והארון - 'ארון הברית'. ברית זו היא עיקר המחויבות שלנו לקיום

ספר התורה נקרא 'ספר הברית', והלוחות - 'לוחות הברית', והארון - 'ארון הברית'. ברית זו היא עיקר המחויבות שלנו לקיום המצוות, ולכן בפרשות תוכחה - בין בתורה בין בנביאים - מוזכר שבני ישראל הפרו את הברית. ברית זו אינה רק הבטחה של עם ישראל שיקיימו את המצוות, אלא ברית היא מערכת יחסים דו-צדדית, שבמסגרתה ה' הוא לנו לאלהים, ואנו לו לעם

שכחה, וישעיהו עונה לה "התשכח אשה עולה" (מע טו).
 וכן בהמשך - "אי זה ספר כריתות אמכם" (ב ט) וכן"ל.
 ובהפסרת 'השמים כסאי' אומר ישעיהו - "מי שמע
 כזאת ... האני אשביר ולא אוליד" (כו ה-ו), ונראים
 הדברים כתשובה למחשבה שה' ישביר ולא יוליד.
 ובהפסרת 'אנכי אנכי הוא מנחמכם' אומר ישעיהו "מי
 את ותיראי מאנוש ימות ... ותשכח ה' עושך ... ותפחד
 כל היום" (כא י-יג), ונראה שמשיב על הפחד של עם
 ישראל מבני אדם שעלולים לסכל את תכניותיו של
 הקב"ה ח"ו. וכן בהפסרת 'רני עקרה לא ילדה' משתמע
 מעצם הביטוי הזה, שציון רואה את עצמה כעקרה,
 שכשם שלא ילדה עד עכשיו כך לא תלד לעולם. ושם
 אומר ישעיהו "אל תיראי כי לא תבשי" (נד ז). וכן
 בהמשך הנבואה ב'עניה סוערה לא נוחמה', מוזכר שהיא
 לא נוחמה - הרי לנו המשך של אותו דרשיח בין הנביא
 למי שעומד כנגדו וממאן לקבל את המסר של הנבואה.
 ובהפסרת 'קומי אורי' אומר ישעיהו - "וידעת כי אני ה'
 מושיעך" (ס ט"ו), ומבואר שזהו חלק מהנושא, שעם
 ישראל ידעו, שאכן ה' הוא מושיעם. ובהפסרת 'שוש
 אישי' אומר ישעיהו "ושבע ה' בימינו" (סג ט), ומבואר
 שה' צריך להשבע כדי לשכנע את עם ישראל.

האריכות שהזכרנו אכן נצרכת, אף שמבחינה
 שכלית היינו אומרים, שמי שמאמין לדברי הנביא
 מאמין, ומי שאינו מאמין - לא יועיל לו שיאמרו לו שוב
 ושוב. אלא שהנחמות מיועדות גם למי שמאמין, אך
 מכל מקום קשה לנו לראות כך את המציאות, שאף שה'
 גירש אותנו מארצו, ונלחם בנו כדב שכול, מכל מקום
 עדיין אנו מחוברים בברית עמו. ולכן אין די לנו בייציה
 שבעתיד ה' יחזור אלינו, אלא צריך שההווה העומד
 לנגד עינינו יתישב בלבנו עם ההבנה הזו.

כפי שראינו בכל הפסוקים הנ"ל, עם ישראל
 מתקשה לקבל את הנחמות. ואף ישעיהו אומר מפורשות
 - "עניה סוערה לא נוחמה" - אף שהרבה כל-כך
 לנחמם, מכל מקום לא הצליח עם ישראל להתנחם. וכן
 דרשו חז"ל את הפסוק (נבא יג כא ז) - "ואיך תנחמוני
 הבל" - על כנסת ישראל שמסרבת לקבל נחומים. וכפי
 שנתבאר בתחילת דברנו בענין מהות הנחמה, אין
 הכוונה לכך שאיננו מאמינים בנבואות הנחמה, אלא
 שאיננו מצליחים לראות כך את המציאות עכשיו, כלומר
 בעודנו בגלות. אולם כל זה היה בעוד היו בני ישראל
 בגלות ובסבל, אבל כיום, כשכבר נתקיימו חלק מנבואות
 הנחמה, והעיקריות שבהן, שחזרנו לארץ-ישראל בקהל
 גדול, וכאן יכולה הברית להתקיים בפועל - כעת הגיע
 הזמן בו אנו יכולים לקבל את הנחמות, להתנחם באמת,
 ומכח זה נכיר בברית שבינינו לקב"ה, ונקיים אותה
 בהעמדת חיי העם בארצו על-פי התורה.

געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' איהים"
 (ויקרא כ"ו מ"ד). הרי מפורש בפסוק, שגם כשגלו מהארץ,
 אף שבפועל הברית אינה מתקיימת, מכל מקום לא
 הופרה הברית, וכפי שהשיב
 להם יחזקאל על טענה זו -
 "והעלה על רוחכם היו לא
 תהיה אשר אתם אמרים נהיה
 כגוים כמשפחות הארצות
 לשרת עץ ואבן ... והוצאתי
 אתכם מן העמים וקבצתי
 אתכם מן הארצות אשר
 נפוצתם בם ... והעברתי
 אתכם תחת השבט והבאתי
 אתכם במסרת הברית ...
 וידעתם כי אני ה' בהביאי
 אתכם אל אדמת ישראל אל
 הארץ אשר נשאתי את ידי
 לתת אותה לאבותיכם"
 (יחזקאל כ י"ג-מ"ג - ע"ה). וכן
 ענה להם ישעיהו וכפי
 שנתבאר, וכוונתם כמו

כיום, כשכבר נתקיימו חלק
 מנבואות הנחמה,
 והעיקריות שבהן, שחזרנו
 לארץ-ישראל בקהל גדול,
 וכאן יכולה הברית להתקיים
 בפועל - כעת הגיע הזמן בו
 אנו יכולים לקבל את
 הנחמות, להתנחם באמת,
 ומכח זה נכיר בברית
 שבינינו לקב"ה, ונקיים
 אותה בהעמדת חיי העם
 בארצו על-פי התורה

שפירש הרמב"ן, ומקורו מהספרי בפרשת עקב (פסוק
 מ"ג), שאף שבחז"ל אין הברית קיימת, ולכן אין אפשרות
 לקיים שם את המצוות עצמן כמות שהן, דהיינו כקיום
 הברית - מכל מקום לא הופרה הברית, כיון שהם
 עתידים לחזור לארץ-ישראל, ולכן גם כעת חובה עליהם
 לדאוג לכך שבבוא היום יוכלו לקיים את הברית בארץ-
 ישראל, ולשם כך עליהם לקיים את המצוות גם בחז"ל
 בתורת ה'יצובי לך ציונים', שלא יהיו חדשים עליהם
 כשיחזרו לארץ.

ואמנם יכולים ישראל לקיים את המצוות בפועל גם
 בהיותם בחז"ל, וכפי שעשו רובם ברוב הזמנים, אולם
 אם רצונם שבאמת תהיה הכנה לקיום הברית בפועל,
 צריכים הם להבין שהברית לא הופרה, ואף ש'בפשעכם
 שולחה אמכם' - כלומר שבפועל אין הברית מתקיימת -
 מכל מקום לא קבלה ספר כריתות, ועדיין הברית קיימת.
 ועל נקודה זו סובב ישעיהו ומסביר להם שוב ושוב,
 שהברית עדיין קיימת, והם עתידים לחזור. ואמר להם -
 "דברו על לב ירושלים" (ג ט) - דברים המתיישבים על
 הלב, והרבה הנביא בדברי שכנוע והסבר מפנים שונים.
 ובכל הנחמות רואים ישעיהו נשמע כמי שמדבר עם
 מישהו שאינו מסכים אתו, כאילו הוא מתווכח עם
 מישהו. בהפסרת 'נחמו' אומר ישעיהו - "ואל מי
 תדמיון א" (סג י"ח), ונראה שבא להשיב למישהו שדימה
 את ה' לפסלים, וממילא חשב שה' לא יגאל את עם
 ישראל. והפסרת 'ותאמר ציון' פותחת בטענת ציון שה'